

ΠΟΙΚΙΛΑ ΠΡΟΣΦΔΙΑΚΑ ΜΕΤΡΑ ΕΝ Τῇ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚῇ ΠΟΙΗΣΕΙ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ. ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Πρὸς τοῖς κατ' ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ μέτρα πεποημένοις ποιήμασι τοῦ Μεθοδίου, Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, τῆς Ἀθηναΐδος ἢ Εὐδοκίας, Νόννου τοῦ Πανοπολίτου, Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ, Συνεσίου τοῦ Κυρηναίου, τοῦ Σωφρονίου, Ἡλίου τοῦ Συγγέλλου, Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ ἄλλων, ἔτι δὲ πρὸς τῷ Ψαλμῷ τῶν Ναασσηνῶν καὶ διαφόροις ἐπιγράμμασιν, ὑπάρχουσιν ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ πλεῖστα ἄλλα ποιήματα, ἅτινα εἶνε μὲν πεποημένα κατὰ τὸν λεγόμενον τονικὸν ῥυθμὸν, ἀλλ' ἅμα καὶ κατὰ ποικίλα ἀρχαῖα προσφδιακὰ μέτρα. Ταῦτα δ' ἀποτελοῦσι στροφὰς ἄνευ ἀνακυκλουμένων μέτρων, ἐν ᾧ ἀντιστοιχοῦσι πρὸς ἀλλήλους οἱ οἴκοι τῶν κοντακίων καὶ τῶν κανόνων οἱ εἰρμοὶ μετὰ τῶν τροπαρίων τῶν πεποημένων κατὰ τὸν τονικὸν ῥυθμὸν.

Τὰ ποιήματα ταῦτα εἶνε κοντάκια, κανόνες, στιχηρὰ προσόμοια, ἀπόστιχα, καθίσματα, αὐτόμελα ἢ ἰδιόμελα, ἀπολυτικά, μεγαλυνάρια, ἕξαποστειλάρια κλπ. Παρατηρητέον δὲ ὅτι, ὡς οἱ λαμβικοί κανόνες τοῦ Δαμασκηνοῦ Ἰωάννου καὶ ἄλλων μελωδοῦνται κατὰ τὸν τονικὸν ῥυθμὸν, οὕτω καὶ τὰ κατὰ ποικίλα προσφδιακὰ μέτρα ποιήματα μελωδοῦνται ὡσαύτως, πλὴν τινῶν ἐξαιρέσεων, ὅτε τὸ μὲν ποίημα ἔχει προσφδιακὰ κῶλα, ἢ δὲ μελωδία ἀκολουθεῖ οὐχὶ τούτοις, ἀλλὰ διαφόροις προσφδιακοῖς ῥυθμοῖς. Τὸ ἀντίφωνον «Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ» ἔχει τὰ ἑξῆς προσφδιακὰ κῶλα :

Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ,
ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν
ψάλλοντάς σοι,
ἀλληλούια.

τρίτον Γλυκόνειον
ἀναπαιστ. τριποδ.
δακτυλ. διποδ. σπονδ.
δόχμ. ὡς ἐπφδικὸν κῶλον.

Ἡ μελωδία ὅμως ἔχει δύο Γλυκόνεια, πρῶτον καὶ δεύτερον, μίαν τροχαϊκὴν διποδίαν καὶ ἓνα ἀνάπαιστον ὡς ἐπφδόν, οὕτινος ἢ μακρὰ συλλαβὴ τοῦ ἰάμβου ἐπεκτείνεται διὰ τονῆς εἰς τρίσημον :

Σ ω ω σ ο ν η | μ α α ς, Υ ι | ε Θ ε | ο υ,
 ο α ν α | σ τ α α α ς | ε κ ν ε | κ ρ ω ν
 ψ α α λ λ ο ν | τ α α ς σ ο ι,
 α λ λ η λ ο υ ι α.

Ἡ δ' ἀντιστοιχία τῶν Γλυκωνείων πρὸς ὅμοια ἀρχαῖα Ἑλληνικά εἶνε ὡς τὰ τοῦ Σοφοκλέους Ἄντ. 332—333

πολλά τὰ δεινά, κοῦδὲν ἀν-
 θρώπου δεινότερον πέλει

μετὰ τῆς διαφορᾶς ὅτι ἔχουσι τὸ μὲν πρῶτον καθαρὸν δάκτυλον ἐν τῇ ἀρχῇ, δύο καθαρὸς τροχαίους καὶ ἐν τέλει μίαν κατάληξιν μακράν, τὸ δὲ δευτέρον ἓνα ἄλογον σπονδεῖον ἀντὶ τροχαίου ἐν τῇ ἀρχῇ, ἓνα καθαρὸν δάκτυλον, ἓνα καθαρὸν τροχαῖον καὶ ἐν τέλει μίαν μακρὰν κατάληξιν, ἐν ᾧ ἐν τῷ ἀντιφώνῳ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ κῶλῳ ὁ δάκτυλος ἔχων λελυμένην τὴν θέσιν ἐμφανίζεται ὡς προκελευσματικός, ὁ δὲ ἐπόμενος τροχαῖος ἔχων λελυμένην ὡσαύτως τὴν θέσιν ἐμφανίζεται ὡς τρίβραχυς, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ κῶλῳ ὁ πρῶτος τροχαῖος ἔχων λελυμένην τὴν θέσιν ἐμφανίζεται ὡς τρίβραχυς, ὁ δ' ἐπόμενος δάκτυλος ὡσαύτως λελυμένην ἔχων τὴν θέσιν ἐμφανίζεται ὡς προκελευσματικός.

Ὁ λεγόμενος ἐπιλύχνιος ὕμνος, ὅστις νομίζεται, ὅτι εἶνε πεποιημένος ἐν τονικῷ ῥυθμῷ, ἀλλὰ κατ' ἐμὲ εἶνε προσφδιακός, ὡς θὰ δεῖξω ἀλαχοῦ (ἀρκεῖ ἐν τῷ παρόντι νὰ εἶπω ὅτι τὸ «Φῶς ἰλαρὸν ἀγίας δόξης» εἶνε ἰαμβικὴ τετραποδία ἢ ἰαμβικὸν δίμετρον καταληκτικὸν μετὰ δακτύλου ἐξ ἀναπαίστου τοῦ πρώτου ποδός, τὸ δὲ «ἀθανάτου Πατρός, οὐρανίου, ἀγίου, μάκαρος» εἶνε δακτυλικὸν ἐξάμετρον καταληκτικὸν) μελωδεῖται κατὰ ὀκτασήμους πόδας τοὺς λεγομένους μείζονας σπονδειούς (ἴδ. Γ. Π. Παλαιολόγου Ὁ ῥυθμὸς ἐν τῇ Ἑκκλησιαστικῇ μουσικῇ σ. 26—27 σημ. 1). Ὁμοίως δὲ μελωδεῖται καὶ τὸ ἀργὸν «Ὅτε οἱ ἔνδοξοι μαθηταὶ κτλ.» ὡς παρατηρεῖ αὐτόθι ὁ Γ. Π. Παλαιολόγος

Τὸ γνωστότατον «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν κτλ.», ὅπερ νομίζεται, ὅτι ἐμφανίζει ἀρχαῖα Ἑλληνικά μέτρα ἐν τονικῷ ῥυθμῷ (ἴδ. Δ. Σεμιτέλου Ἑλλ. μετρ. σ. 154), εἶνε ὡσαύτως πεποιημένον κατὰ τὴν γνώμην μου ἐν μέτροις προσφδιακοῖς (ἀρκεῖ ἐν τῷ παρόντι νὰ εἶπω ὅτι τὸ πρῶτον κῶλον «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν» εἶνε Γλυκωνεῖον ὅμοιον τῷ μνημονευθέντι Σοφοκλείῳ Ἄντ. 332 «πολλά τὰ δεινά, κοῦδὲν ἀν—»). Καὶ τοῦτο ὅμως συνήθως μελωδεῖται κατὰ τετράσημον ῥυθμόν, ὡς ἔδειξεν ὁ κ. Κ. Α. Ψάχος ἐν τῇ «Νέα Φόρμιγγι».

Ἄφορμὴν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν προσφδιακῶν τούτων μέτρων ἐν τῇ

Ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει παρέσχον αἱ ἐξῆς παρατηρήσεις μου. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἐν τῷ εἰριῶ τῆς δ' ᾠδῆς τοῦ Κανόνος εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα ποιεῖται χρῆσιν τῆς λέξεως *φασφόρος*, εἰ καὶ κατὰ τὸ τονικὸν μέτρον θὰ ἠδύνατο νὰ τεθῆ ἡ συνήθης λέξις *φωτοφόρος*. Μετρήσας δὲ προσφωδιακῶς τὸν εἰρμόν τοῦτον, εὗρον, ὅτι ἔχει οὕτως :

<i>Ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς</i>	ἀναπαιστ. τριποδία
<i>ὁ θεηγόρος Ἀββακοῦμ στήτω μεθ' ἡμῶν</i>	Ἄρχεβούλειον
<i>καὶ δεικνύτω φασφόρον</i>	ἰαμβ. δίμετρον
<i>ἄγγελον διαπρυσίως λέγοντα·</i>	Σαπφικὸν ἑνδεκασύλλ.
<i>σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ,</i>	τροχ. πενταποδία
<i>ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος.</i>	τροχ. ἑξαποδία καταλ.

(Ἡ λέξις *κόσμῳ* ἐν τῷ τέλει τῆς τροχαϊκῆς πενταποδίας εἶνε τρίσημος διὰ τὴν τελευταίαν ἀδιάφορον συλλαβὴν).

Κοσμᾶς ὁ Μαΐουμᾶ λέγει ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ α' τροπαρίου τῆς α' ᾠδῆς τοῦ Κανόνος εἰς τὴν Μεγάλην Πέμπτην «*Ἡ πανταίτια* κτλ.» Διατί ποιεῖται οὗτος χρῆσιν τῆς λέξεως *πανταίτια*, ἐν ᾧ κατὰ τὸ τονικὸν μέτρον ὀρθότατα θὰ εἶχεν ἡ λέξις *παναίτια*; Τὸ ἐπίθετον *παναίτιος* ἀπαντᾷ παρὰ τῷ Αἰσχύλῳ, ἀλλ' ὁ Κοσμᾶς κατὰ τὴν γνώμην μου θέλων νὰ ἔχη δόχμιον ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ τροπαρίου ἔγραψεν «*Ἡ πανταίτια*». Πρβ. δοχμίους ἐν τῇ ἀρχῇ παρὰ τῷ αὐτῷ «*Ἀγνώμων φανείς*», «*ᾠ πηρωτικῆς*», καὶ δύο καὶ τρεῖς δοχμίους, οἷον «*Χοροὶ Ἰσραὴλ | ἀνίκμοις ποσί*», καὶ «*Ἐν τῇ δευτέρῃ | σου φρικτῇ παρου | σία, Δέσποτα*», καὶ «*νέον πῶλον ἐπι | βεβηκῶς ὁ βασι | λεῶν σου, Σιών*». Περὶ δὲ πάντων τούτων θὰ εἶνε ὁ λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα ἐν τῷ περὶ δοχμίων κεφαλαίῳ.

Παρὰ τῷ αὐτῷ Κοσμᾶ ἀπαντᾷ Καν. εἰς τὴν Χριστοῦ γένν. ᾠδ. δ', τροπ. β' «*Νεηγενές, μάγων λεγόντων*, κτλ.» Διατί γίνεται χρῆσις τοῦ τύπου *νεηγενές* ἀντὶ τοῦ συνήθους «*νεογενές*»; Ὁ ποιητὴς θέλει νὰ ἔχη μακρὰν τὴν προπαραλήγουσαν τῆς λέξεως, ἵνα σχηματίσῃ τὴν θέσιν τοῦ πρώτου ἰαμβικοῦ τριμέτρου ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ τροπαρίου :

«*Νεηγενές, μάγων λεγόντων, παιδίων*».

Πρβ. ἰαμβικὰ τρίμετρα ἐν τῇ ἀρχῇ εἰρμῶν καὶ τροπαρίων παρὰ τῷ αὐτῷ, οἷον «*Ἐφριξε παίδων εὐαγῶν τὸ ὀμόστολον*», καὶ «*Ἀνέθηκε Μωϋσῆς ἐπὶ στήλης ἄκος*», κλπ., περὶ ὧν θὰ εἶνε ὡσαύτως ἐν τοῖς ἔπειτα ὁ λόγος ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ τῶν ἰαμβικῶν μέτρων.

Ἀπὸ ἰαμβικοῦ τριμέτρου ἄρχονται καὶ ἄλλα γνωστὰ ποιήματα τῆς Ἐκκλησίας, οἷον τὸ ἰδιόμελον τῆς Μεγάλης Δευτέρας, Τρίτης καὶ Τετάρτης «*Ἴδὸν ὁ νυμφίος ἔρχεται ἐν τῷ μέσῳ*», τὸ προσόμοιον εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου «*Ὁ μέγας στρατηγὸς τῶν ἀθλῶν ταγμάτων*», τὸ

προσόμοιον τῆς Μεγάλης Δευτέρας «*Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ ἢ παροῦσα ἡμέρα*», τὸ «*Θεοτόκε Παρθένε χαῖρε κεχαριτωμένη*», κτλ.

Περὶ πάντων τῶν λαμβικῶν μέτρων, ὧν γίνεται χρῆσις ὑπὸ ποιητῶν τῆς Ἐκκλησίας, θὰ εἶνε ὁ λόγος ἐν τοῖς ἔπειτα ἐν τῷ κεφαλαίῳ περὶ λαμβικῶν μέτρων. Νομίζω δ' ὅμως καλὸν νὰ εἶπω ὀλίγα τινὰ περὶ λαμβοτροχαίων, οἵτινες ἀπαντῶσι παρὰ ποιηταῖς τῆς Ἐκκλησίας.

ΙΑΜΒΟΤΡΟΧΑΙΟΙ

Ἐν τῷ Ἡρασιτίῳ τὸ *ἰθυφαλλικόν*, τουτέστι τὴν ἀκατάληκτον τροχαϊκὴν τριποδίαν, καλεῖ δίμετρον βραχυκατάληκτον (σ. 19C), λέγει δὲ ὅτι εὐρετῆς αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἀρχίλοχος, ὅστις πρῶτος συνέζευξεν αὐτὸ μετὰ δακτυλικοῦ τετραμέτρου οὕτως

οὐκέθ' ὁμῶς θάλλεις ἀπαλὸν χροά' | κάρφεται γὰρ ἦδη'

«οἱ δὲ μετὰ ταῦτα καὶ ἐπήγαγον αὐτὸ λαμβείῳ, ὅσπερ ὁ Καλλιμάχος

*Ἐρμῆς ὅπερ Φεραῖος αἰνέει θεός,
ἐμὲ τῷ φυγαίχμα».*

Ἄλλὰ καὶ πρὸ τοῦ Καλλιμάχου εὐρίσκεται ἡ στροφὴ αὕτη, οἷον παρ' Ἀνακρ. ἐν τῷ Ἄπ. 78 (88) Diehl

*κοῦ μοκλὸν ἐν θύρῃσι διζῆσιν βαλῶν
ἦσυχος καθεύδει.*

Ἐπιπλήρωσε δὲ καὶ τὸ σχῆμα, καθ' ὃ προηγεῖτο μὲν τὸ ἰθυφαλλικόν, ἐπιπλήρωσε δὲ τὸ λαμβικόν, τοῦτο δὲ τὸ σχῆμα ἦτο σύννηθες καὶ παρ' Ἀλκαίῳ (ὡς λέγει ὁ Atil. Fortunatus 2704). Ἴδ. Δ. Σεμιτέλου Ἑλλ. μετρ. σ. 457.

Ὅμοιον σχῆμα εὔρον ἐν Καν. σταυροαναστ. Ὀκτωήχου ἤχ. β', φδ. α', τροπ. α'

*Δύναμις ἀσθενοῦσιν
ἀνάστασις πεσοῦσι καὶ ἀφθαρσία.*

Παρὰ δὲ τῷ Κοσμᾷ εὔρον τὸ αὐτὸ σχῆμα τοῦ ἰθυφαλλικοῦ συνημμένου μετ' λαμβικοῦ τριμέτρου καταληκτικοῦ ἐν Καν. Μεγ. Πέμπτης φδ. θ', τροπ. α'

*Ἄπιτε, τοῖς μαθηταῖς
ὁ Λόγος ἔφη, τὸ πάσχα ἐν ὑπερώφῳ.*

Παρὰ τῷ αὐτῷ Κοσμᾷ ἀπαντᾷ καὶ ἡμίαμβον συνεζευγμένον μετὰ τροχαϊκοῦ καταληκτικοῦ τριμέτρου ἐν Καν. Χριστοῦ γενν. φδ. ζ', εἰσμ.

*Οἱ παῖδες εὐσεβεία
συντραφέντες, δυσσεβοῦς προστάγματος.*

Ἰαμβοτροχάιοι εἶνε καὶ οἱ τοῦ Ῥωμανοῦ ἐν τῷ προοίμῳ τοῦ Κοντακίου εἰς τὸν Ἰωσήφ

*Ὁ Ἰακώβ ὠδύρετο
τοῦ Ἰωσήφ τὴν στέρησιν.*

Πρβ. τὸ Ἀρχιλόχειον

*Δήμητρος ἀγνῆς καὶ Κόρης
τὴν πανήγυριν σέβων,*

ἐν ᾧ εἶνε συνημμένον ἰαμβικὸν δίμετρον ἀκατάληκτον μετὰ τοῦ λεγομένου Εὐριπιδείου ἢ ληκυθίου, τουτέστι τοῦ τροχαϊκοῦ καταληκτικοῦ δίμετρον ἴδ. Ἡφαιστίωνα σ. 52s C (Ἀπ. 119 [120] Diehl).

Λόγου γενομένου περὶ ἰαμβοτροχάιων ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει, συνάπτω βραχέα τινὰ καὶ περὶ δακτυλοτροχάιων ἐν αὐτῇ.

ΔΑΚΤΥΛΟΤΡΟΧΑΙΟΙ

Παρὰ τῷ Κοσμᾷ φέρεται Καν. Μεγ. Πέμπτης φδ. ε', τροπ. α'.

*Ἡ τὸ ἄσχετον κρατοῦσα
καὶ ὑπέροφον ἐν αἰθέρι ὕδωρ.*

Ἐνταῦθα προηγείται τροχαϊκὸν δίμετρον ἀκατάληκτον καὶ ἔπεται δακτυλικὴ τετραποδία τελευτῶσα εἰς σπονδεῖον. Περὶ δὲ τῶν ἀρχαίων δακτυλοτροχάιων ἴδ. Α. Σικᾶ Στοιχ. μετρ. σ. 272 κέξ., Δ. Σεμιτέλου Ἑλλ. μετρ. σ. 501 κέξ.

Εἶπον ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι ἐν τῷ εἰρημῷ Ἰωάννου τοῦ Λαμιασκηνοῦ «*Ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς κτέ.*» ἀπαντᾷ ἐν Ἀρχεβούλειον καὶ ἐν Σαπφικὸν ἑνδεκασύλλαβον.

ΑΡΧΕΒΟΥΛΕΙΟΝ

Τοῦτο εὗρον καὶ παρὰ Κοσμᾷ τῷ Μαΐουμᾷ Τριφδ. Μεγ. Δευτέρας φδ α', εἰρημ.

Τῷ τὴν ἄβατον κυμαινομένην, θάλασσαν.

Ὁ ποιητὴς ἔχει τὸν πρῶτον καὶ τὸν τρίτον πόδα σπονδεῖον.

Καλὸν δὲ νομίζω νὰ μεταγράψω τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡφαιστίωνος σ. 29 W. γεγραμμένα περὶ τοῦ Ἀρχεβουλείου: «Ὡσπερ δὲ ἐν τῷ δακτυλικῷ ἦν τι λογαοιδικόν, οὕτω καὶ τοῖς ἀναπαιστικοῖς τὸ εἰς βακχεῖον περαιούμενον (ἴσως γρ. περατούμενον) οὗ ἔστιν ἐπισημότερον τὸ μετὰ τέσσαρας πόδας αὐτὸν ἔχον τὸν βακχεῖον, ὧν ὁ πρῶτος γίνεται καὶ σπονδεῖος καὶ ἰαμβος» καλεῖται μὲν οὖν Ἀρχεβούλειον ἀπὸ Ἀρχεβούλου τοῦ Θηβαίου

ποιητοῦ χρησαμένου αὐτῷ κατακόρως· γέγραπται δὲ καὶ Καλλιμάχῳ

ἀγέτω θεός, σὺ γὰρ ἔχω δίχα τῶδ' αἰδεῖν.

τοῦτο μὲν οὖν ἀπὸ ἀναπαίστου· ἀπὸ δὲ σπονδείου

νύμφα, σὺ μὲν ἄστεριαν ὑφ' ἄμαξαν ἦδη,

ἀπὸ δὲ ἰάμβου

φιλωτέρα ἄρτι γὰρ ἂ Σικελὰ μὲν Ἔννα.

τοὺς δὲ μετὰ τὸν πρῶτον πόδα τρεῖς οἱ μὲν ἐν συνεχείᾳ γράφοντες τὸ μέτρον πάντας ἀναπαίστους ἐφύλαξαν· Ἀλκμάν δέ που καὶ σπονδείους παραλαμβάνει». (Ἰδ. καὶ Σεμιτέλου Ἑλλ. μετρ. σ. 280). Σημειωτέον δέ, ὅτι Ἀρχεβούλεια εἶνε καὶ τὰ τοῦ Σοφοκλέους Ἄντ. 582 καὶ 593

εὐδαίμονες, οἷσι κακῶν ἄγην | στος αἰὼν

ἀρχαῖα τὰ Λαβδακιδᾶν οἴκων | ὄρωμαι,

ἐν οἷς ὁ ποιητὴς ἔχει σπονδείους τὸν πρῶτον καὶ τὸν τέταρτον πόδα (τῆς λέξεως ἄγευστος ἢ προπαραλήγουσα λαμβάνεται μακρὰ). Ἔτι δὲ καὶ τὰ τοῦ Εὐριπίδου Μηδ. 410 καὶ 421

ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαί

μοῦσαι δὲ παλαιγενέων λήξουσ' αἰοιδῶν.

Τὸ Ἀρχεβούλειον ἀπαντᾷ καὶ ἀλλαχοῦ ἐν τῇ ἀρχῇ παρὰ τῷ αὐτῷ Κοσμᾷ, οἶον Καν. Θεοφ. ῥδ. η', τροπ. γ'

Ἀκήκοα, Κύριε, φωνῇ σου, | ὄν εἶπας,

καὶ Τριφδ. Μεγ. Παρασκ. ῥδ. η', τροπ. γ'

Βάθος σοφίας θεῖκῆς καὶ γνώσεως σὺ

καὶ τετραφδ. Μεγ. Σαββ. ῥδ. ς', τροπ. γ'

Βασιλεύει, ἀλλ' οὐκ αἰωνίζει Ἄδης

ἐνθα ἡ λήγουσα τῆς λέξεως αἰωνίζει πρὸ φωνήεντος λαμβάνεται ὡς βραχεῖα. Φέρεται δὲ καὶ δεύτερον παρὰ τῷ Κοσμᾷ Τετραφδ. Μεγ. Σαββ. ῥδ. η', τροπ. β', (οὗ ἡ ἀρχὴ εἶνε τὸ παρομοιακὸν μετὰ ἰάμβου τοῦ πρώτου ποδὸς «Πέπνυται τόλμα μαθητῶν»)

Ἀρμαθαίας δὲ ἀριστεύει Ἰωσήφ.

Τὸ Ἀρχεβούλειον παρὰ τοῖς Ἐκκλησιαστικοῖς ποιηταῖς δύναται νὰ ἔλῃ πόδα τινὰ καὶ δάκτυλον ἐξ ἀναπαίστου, οἶον παρὰ τῷ Κοσμᾷ Τετραφδ. Μεγ. Σαββ. ῥδ. η', τροπ. α'

δεύτερος ὁ ἐν ἡνίοστοις οἰκῶν κατῆλθε

οὔτινος προηγοῦνται τέσσαρες ἀναπαιστικοὶ στίχοι, ἐν καταληκτικὸν δίμε-

τρον (παροιμιακόν) ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ τρεῖς τριποδία

*Δέλνται ἄχραντος ναός,
τὴν πεπτωκυῖαν δὲ
συναρίστησι σκηνήν
'Αδάμ γὰρ τῷ προτέρῳ
δεύτερος κτλ.*

Μετὰ τὸ Ἀρχεβούλειον διαλαμβάνω περὶ τοῦ Σαπφικοῦ ἑνδεκασυλλάβου, καὶ μετὰ τοῦτο περὶ τοῦ τροχαϊκοῦ τετραμέτρου, περὶ τοῦ ἱαμβικοῦ τετραμέτρου, περὶ τοῦ ἑλεγιάμβου καὶ τοῦ ἱαμβελέγου, τοῦ Πραξιλλείου, τοῦ Σωταδείου καὶ τοῦ Κλεομαχείου.

ΜΕΤΡΑ ΜΕΙΚΤΑ.-ΣΑΠΦΙΚΟΝ ΕΝΔΕΚΑΣΥΛΛΑΒΟΝ

Ἀντίφ. ιε', α' Μεγ. Παρασκ (Ἀκολουθ. τῶν Παθῶν)

Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου ὀ.

Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ Ἀνθολογίᾳ Christ-Παρανίκα σ. 91 ἐξεδόθη οὐχὶ ὀρθῶς «Σήμερον κρέματα κτλ.» παρὰ τὸ τονικὸν μέτρον καὶ τὴν μελωδίαν καὶ παρὰ τὸ προσφδιακὸν μέτρον, ὅπερ ἐπετίδευσεν ὁ ποιητὴς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἀντιφώνου.

Καν. ἀναστ. Ὀκτωήχου ἦχ. πλ. δ', ᾠδ. γ', τροπ. γ'

Τῶν Χερουβὶμ καὶ Σεραφὶμ ἐδείχθης.

Καν. Θεοτ. Ὀκτωήχου ἦχ. β', ᾠδ. θ', τροπ. α'

Ράβδος ἰσχύος δέδοται φύσει τῇ.

Ἀπαντᾷ δὲ τὸ ἑνδεκασύλλαβον τοῦτο καὶ ἐν τῷ μέσῳ ποιήματος, οἷον παρὰ τῷ Κοσμᾷ Τριφῶ Μεγ. Τετ. ᾠδ. γ', εἰρμ., (οὗ ἡ ἀρχὴ εἶνε τὸ ἡμίαμβον «Τῆς πίστεως ἐν πέτρα» καὶ ᾧ ἔπεται τὸ Ἀδώνιον «με στερεώσας»).

ἐπλάτυνας τὸ στόμα μου ἐπ' ἐχθρούς

Περὶ τοῦ Σαπφικοῦ ἑνδεκασυλλάβου ἐν τῷ εἰρμῷ Ἰωάννου τοῦ Λαμιασκηνοῦ «Ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς κτλ.» ἐγένετο ἥδη λόγος ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

ΤΡΟΧΑΪΚΟΝ ΤΕΤΡΑΜΕΤΡΟΝ

Καὶ τὸ μέτρον τοῦτο ἀπαντᾷ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει. Ἐῦρον αὐτὸ παρ' Ἰωάννη τῷ Δαμιασκηνοῦ Καν. Ἀναλίψ. ᾠδ. θ', τροπ. β'

οἱ ἀπόστολοι βλέποντες ἐνθῶς ὑψούμενον

καὶ παρ' Ἰωσήφ τῷ Ὑμνογράφῳ Καν. ἀκαθ. ὕμνου ᾠδ. θ', τροπ. γ'

χαῖρε ἡ μόνη ἄμωμος ἐν γυναιξὶ καὶ καλῇ
καὶ ἐν τῷ προσομοίῳ τοῦ Μεγ. Σαββάτου (οὐ ἡ ἀρχὴ εἶνε «Σινδόνι καθαροῦ») ἐν τῷ τέλει

δεῖξον ἡμῖν, ὡς προεῖπας, Χριστέ, τὴν ἀνάστασιν
καὶ ἐν τῷ Ἐξυποστειλαρίῳ τῆς Ἀκαθίστου (οὐ ἡ ἀρχὴ εἶνε «Τὸ ἀπ' αἰ-
ῶνος σήμερον»)

καὶ χαρᾶς εὐαγγέλια ὁ Γαβριὴλ προσφθέγγεται

Δύο δὲ ἀκατάληκτα τροχαϊκὰ δίμετρα συνημμένα εὗρον παρ' Ἰω-
σήφ τῷ Ὑμνογράφῳ Καν. ἀκαθ. ὕμνου ᾠδ. ε', τροπ. ε'

μαργαρίτην προαγαθοῦσα, | χαῖρε πανθαύμαστε, πάντων.

Πρβ. Ἐνακρ. Ἀπ. 88 (75) Diehl

Πῶλε Θρηκίη, τί δή με | λοξὸν ὄμμασι <ν> βλέπουσα.

IAMB KON ΤΕΤΡΑΜΕΤΡΟΝ

Κοσμάς Καν. ὕψ. σταυροῦ ᾠδ. 5' εἶρμ. (οὐ ἡ ἀρχὴ εἶνε «Νοτίου θη-
ρὸς ἐν σπλάγχθοις κτέ.»)

πάθος προδιετύπου σαφῶς· | ὄθεν τριήμερος ἐκθύς.

Ἐν τούτῳ ὁ δεῦτερος πούς εἶνε τρίβραχυς, ὡς ἐν τῷ «ποῦ μοι τὰ
ῥόδα κτέ.». Ἐν τῇ ἐβδόμῃ χώρῃ ἀπαντᾷ ἀνάπαιστος, ὡς παρ' Ἀριστο-
φάνει Θεσμ. 547

ἐγένετο, Μελανίπας ποιῶν Φαίδρας τε· Πηνελόπην δέ.

Ἐν τοῖς σχολίοις λέγεται· «τοῦτο μόνον τὸ τετράμετρον λαμβεῖον
ἀνάπαιστον ἔχει τὸν παραλήγοντα· ἄξιον οὖν αὐτὸν τηρῆσαι». (Παρατη-
ρητέον, ὅτι ἐν τούτῳ ὁ ἀνάπαιστος εἶνε ἐν κυρίῳ ὀνόματι).

Ἐν τῇ ἀρχῇ ποιήματος εὗρον λαμβικὸν τετράμετρον ἐν τῷ ἰγ' ἀντι-
φώνῳ τῆς Μεγ. Παρασκευῆς (ἀκολουθ. τῶν Παθῶν)

Ὅν πάντα φρίσσει καὶ τρέμει | καὶ πᾶσα γλῶσσα θυνεῖ.

Ὁ ποιητὴς λαμβάνει βραχειαν, ὡς εἶνε, τὴν λήγουσαν τῆς λέξεως
πᾶσα πρὸ τῆς ἐπομένης ἀπὸ γλ ἀρχομένης λέξεως γλῶσσα πρβ. τὰ ἀρ-
χαῖα «οὐδ' ἔτι γλῶσσα» καὶ «δὲ γλῶσσα» (ἴδ. Α. Σκιαῖ Στοιχ. μετρ. κτλ.
σ. 87).

Ὁσαύτως ἐν τῇ ἀρχῇ ἀπαντᾷ καὶ ἐν στιχηρῷ προσομοίῳ εἰς τὴν Κυ-
ριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας (Christ. Paran. Anth. σ. 79)

Δόγῳ σε κηρύξαντες οἱ | θεηγόροι προφηταί.

Τὰ δύο κῶλα, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ τετράμετρον τοῦτο, τὸ ἀκατάλη-

πτον και τὸ καταληκτικὸν δίμετρον, χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων διὰ τομῆς. Ἄλλ' ἡ ἀρχαία κωμωδία πολλάκις παραβαίνει τὸν κανόνα τοῦτον και μάλιστα συχνότερον ἢ ἐν τῷ τροχαϊκῷ τετραμέτρῳ.

Ἄνευ τομῆς, μᾶλλον δὲ μετὰ τομῆς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πέμπτου ποδός, ὡς παρ' Ἀριστοφάνει Βατρ. 941 εὔρον ἱαμβικὸν τετράμετρον ἐν τῷ ἀναστασίμῳ ἰδιομέλῳ τοῦ Πάσχα, οὗ ἡ ἀρχὴ εἶνε «*Λεῦτε ἀπὸ θεάς κτέ.*»

τέρπου, χόρευε και ἀγάλλου, Ἱερουσαλήμ, τὸν

Τῆς λέξεως Ἱερουσαλήμ ἢ ἐν τῇ ἀρχῇ συλλαβὴ δύναται νὰ ληφθῇ ὡς μακρά, ὡς και πασῶν τῶν ξενικῶν λέξεων τὰ δίχρονα δύνανται νὰ λαμβάνωνται κατὰ τὴν ἐκείστοτε χρεῖαν τοῦ μέτρου ἄλλοτε μὲν μακρά, ἄλλοτε δὲ βραχεία, ἀν μὴ ἔπονται δύο ἢ πλείονα σύμφωνα, πλὴν ἀφώνων πρὸ ἀμεταβόλων. Περὶ πάντων τούτων θὰ εἶνε ὁ προσήκων λόγος ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης ἐργασίας μου

Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ μουσικῇ χρήσεως τοῦ ἱαμβικοῦ τετραμέτρου ἴδ. τὰ γεγραμμένα ὑπ' ἐμοῦ ἐν Ποιήμ. Συνεσίου τοῦ Κυρηναίου, μέρει Β' ἐν Ἑπετ. Ἑτ. Βυζ Σπουδῶν τόμ. ΙΔ', 1938, σελ. 367 κέξ.

ΕΛΕΓΙΑΜΒΟΣ ΚΑΙ ΙΑΜΒΕΛΕΓΟΣ

Ὁ Ἑφαιστίων ἐν τῷ λόγῳ περὶ ἀσυναρτήτων 10, σ. 50 C λέγει «ἐνδοξὸν ἔστι και ἐπισύνθετον και τὸ διπενθημιμερὲς τὸ ἐγκωμιολογικὸν καλούμενον, ὅπερ ἔστιν ἐκ δακτυλικοῦ πενθημιμεροῦς και ἱαμβικοῦ τοῦ ἴσου, ᾧ κέχρηται και Ἀλκαῖος ἐν ἄσματι, οὗ ἡ ἀρχὴ

*Ἦρ' ἔτι Δινομένη | τῷ τ' Ὑθρακῆφ
τᾶρμενα λάμπρα κέατ' | ἐν Μυρσιλήφ.*

κέχρηται δὲ και Ἀνακρέων ἐν πλείοσιν ἄσμασιν

Ὅρσόλοπος μὲν Ἄρης | φιλέει μεναίχμην.

Δακτυλικὸν πενθημιμερὲς καλοῦσιν οἱ ἀρχαῖοι μετρικοὶ τὸ δεύτερον ἡμιστίχιον τοῦ λεγομένου πενταμέτρου, τὸ ἔχον δύο δακτύλους και μίαν μακρὰν κατάληξιν ἐν τέλει, οἷον εἶνε τὸ και νῦν σύνηθες εἰς τις ταφὰς ἀρχαῖον «*γαῖαν ἔχους ἐλαφράν*».

Τοῦτο τὸ πενθημιμερὲς δακτυλικὸν καλοῦσιν οἱ νεώτεροι μετρικοὶ ἡμιπέδες. Ὅταν δὲ τοῦτο προηγῆται και ἔπηται ἱαμβικὴ τριποδία καταληκτικὴ, ὡς ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι χωρίοις τοῦ Ἀλκαίου και τοῦ Ἀνακρέοντος, λέγεται ἐλεγίαμβος. «Τὸ δὲ ἀντεστραμμένον τούτῳ», λέγει ὁ Ἑφαιστίων, «*ιαμβέλεγος* καλεῖται» τοῦτο δὲ ἐν συνεχείᾳ οὐκ ἴσμεν τινὰ κεχρημένον, διεσπαρμένως δὲ

πρῶτον μὲν εὐβουλον Θέμιν οὐρανίαν.
κείνων λυθέντων σαῖς ὑπὸ χερσὶν ἀναξ».

(Ἰδ. Δ. Σεμιτέλου Ἑλλ. μετρ. σ. 516. Ἐν τῇ τοῦ Α. Σκιαῦ Στοιχειώδει μετρικῇ κτλ. ἔλλείπει ὁ περὶ τούτων λόγος).

Ἐλεγιάμβους εὐρον ἐν τῷ ἠ' ἀντιφώνῳ τῆς Μεγάλῃς Παρασκευῆς (ἀκολουθ. τῶν Ηιθῶν, οὗ ἡ ἀρχὴ εἶνε «*Ἐῖπατε, παράνομοι*»)

οὐ νόμον ἐξέθετο | καὶ τῶν προφητῶν

καὶ ἐν Καν. Ὀκτωήχου ἤχ. β', φδ. α', τροπ. α' (οὗ ἡ ἀρχὴ εἶνε «*Ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, ἀγαθέ,*»)

φ̄ ἀπεγραψάμεθα | τῇ ἐντολῇ τῇ.

Ἰαμβέλεγος ἀπαντᾷ, ὡς νομίζω, παρὰ τῷ Κοσμᾷ Τριφδ. Μεγ. Δευτέρας φδ. α', τροπ. β'

Διακονῆσαι | αὐτὸς ἐλήλυθα, οὐ̄.

Σημειωτέον δέ, ὅτι ἐν κώδικι Ἀθηναϊκῷ τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης φέρεται γραφὴ *διακονήσων* ἀντὶ τῆς *διακονῆσαι*, ὡς καὶ κατωτέρω ἐν τῷ αὐτῷ τροπαρίῳ *θήσων* ἀντὶ τῆς *θεῖναι*, ἀλλ' αἱ γραφαὶ αὗται οὐδαμῶς βλάβησιν τὰ προσφωδικὰ μέτρα τοῦ τροπαρίου.

Ἰαμβέλεγον δ' εὐρον παρὰ τῷ αὐτῷ Κοσμᾷ καὶ Καν. Μεγ. Πέμπτης φδ. η', εἶρμ

Νόμων πατρῶν | οἱ μακαριστοὶ ἐν

μετὰ τῆς διαφορᾶς, ὅτι ὁ δεύτερος πρὸς τοῦ ἡμιεποῦς ἀντὶ δακτύλου εἶνε σπονδείος. Ἀπαντῶσι δὲ ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει ἡμιεπῆ ἔχοντα καὶ τοὺς δύο πόδας δακτύλους ἢ τὸν ἕτερον σπονδεῖον, ὡς θὰ δειχθῇ ἐν τῷ περὶ δακτυλικῶν μέτρων κεφαλαίῳ.

ΠΡΑΞΙΛΛΕΙΟΝ

Μητροφάνης Καν. Τριαδ. ἤχ. β', φδ. ε', εἶρμ.

*Ὡς ὀλικῶς ἐπὶ πάντα τὰ ὄντα τῆς σῆς.

Τὸ Πραξιλλεῖον ἔχει κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας χώρας δακτύλους, κατὰ τὰς δύο δ' ἐπομένους τροχαίους. Ὁ Ἑφαιστίων λέγει σ. 25 W. «ἔστι δέ τινα καὶ λογαοιδικὰ καλούμενα δακτυλικά, ἅπερ ἐν μὲν ταῖς ἄλλαις χώραις δακτύλους ἔχει, τελευταίαν δὲ τροχαϊκὴν συζυγίαν ἔστι δ' αὐτῶν ἐπισημώτατα τό τε πρὸς δύο δακτύλους ἔχον τροχαϊκὴν συζυγίαν, καλούμενον δὲ Ἀλκαϊκὸν δεκασύλλαβον «*καὶ τις ἐπ' ἐσχατιαῖσιν οἴκεις*» (ἐνθα γραπτέον κατὰ τὴν τῶν Λεσβίων χρῆσιν *ἐσχατίασιν*), καὶ τὸ πρὸς τρισί, καλούμενον Πραξιλλεῖον,

*ὦ δια τῶν θυρίδων καλὸν ἐμβλέποισα,
παρθένε τὰν κεφαλάν, τὰ δ' ἐνερθε νόμφα.*

Ἰδ. Δ. Σεμιτέλου Ἑλλην. μετρ. σ. 279. Σφάλματά τινα ὑπάρχουσι περὶ τοῦ μέτρου τούτου ἐν τῷ ἄρθρῳ *Πράξιλλα* τοῦ Ἑγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ Ἑλευθερουδάκη. Ἐν δὲ τῇ τοῦ Α Σκια Στοιχ. μετρ. δὲν μνημονεύεται τοῦτο τὸ Πραξιλλεῖον, ἀλλὰ τὸ καταληκτικὸν Ἰωνικὸν δίμετρον (σ. 177).

ΣΩΤΑΔΕΙΟΝ

Κοσμᾶς Διωδ. Μεγ. Τρ. φδ. η', εἶρμ.

Τῷ δόγματι τῷ τυραννι | κῶ οἱ ὄσοι τρεῖς

εἶνε δὲ ὅμοιον πρὸς τὸ Σωτάδειον

εἰ καὶ βασιλεὺς πέφυκας, | ὡς θνητὸς ἄκουσον

τὸ ἔχον τροχαϊκὴν συζυγίαν κατ' ἀνάκλασιν ἐν τῇ δευτέρῃ χώρᾳ (Ἰδ. τὸ ἄρθρον μου *Σωτάδειον μέτρον* ἐν τῷ Ἑγκυκλοπαιδικῷ Λεξικῷ Ἑλευθερουδάκη, Δ. Σεμιτέλου Ἑλλην. μετρ. σ. 264—466, Α. Σκια Στοιχ. μετρ. σ. 172—174).

ΚΛΕΟΜΑΧΕΙΟΝ

Τοῦτο εἶνε Ἰωνικὸν δίμετρον ἀκατάληκτον ἔχον κατὰ τὴν δευτέραν χώραν συννηρημένην τὴν ἄρσιν, τουτέστι Μολοσσὸν ἀπὸ θέσεως, τὴν δὲ πρώτην χώραν ἢ κανονικὸν Ἰωνικὸν ἀπὸ μείζονος ἢ ἀνακλώμενον εἰς τροχαϊκὴν διποδίαν. Ὁ Ἑφαιστίων σ. 36 W. μνημονεύει τὸ Κλεομάχειον

*τίς τὴν ἑδρὶ | ἦν ἡμῶν
ἐψόφησ'; εἰ | γὰρ πίνων*

οὗτινος τὸ μὲν πρῶτον κῶλον σύγκειται ἐξ Ἰωνικοῦ ἀπὸ μείζονος καὶ Μολοσσού, τὸ δὲ δεύτερον ἐκ τροχαϊκῆς διποδίας καὶ Μολοσσού

Ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἀρχῇ παρὰ τῷ Κοσμᾷ, οἷον Καν. Ὑψ. στ. φδ. α', τροπ. α'

Τὸν τύπον πά | λαι Μωσῆς

καὶ φδ. η', εἶρμ.

Ἐθλογεῖτε | παῖδες τῆς

καὶ Καν. Χριστ. γενν. φδ. γ', εἶρμ.

Τῷ πρὸ τῶν αἰ | ὠνων ἐκ

ἐνθα ἡ προπαραλήγουσα τῆς λέξεως αἰώνων πρὸ φωνήεντος λαμβάνεται ὡς βραχεῖα. Εὐρίσκεται δὲ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ποιήματος παρὰ τῷ αὐτῷ

Κοσμιᾶ, οἶον Καν. Ὑψ. στ. ᾠδ. α', τροπ. β'

καὶ ξύλω τύ | πα σταυροῦ

καὶ παρ' Ἰωάννη τῷ Λαμιασκηῶ Καν. Κυρ. Πάσχα ᾠδ. α', τροπ. β'

Χριστὸς γὰρ ἐ | γήγερται.

Δύο Κλεομάχεια ἐν συνεχείᾳ ἔχει ὁ αὐτὸς αὐτόθι ᾠδ. ζ', τροπ. β'

ἄλλης βιοτῆς τῆς αἰ | ωνίου ἀπαρχῆν καί

Φέρεται δὲ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ παρὰ τῷ Λαμιασκηῶ Ἰωάννη καὶ Καν. Κυρ. Ἀντίπασχα ᾠδ. γ', τροπ. β'

Ἐν τάφῳ περικλεισθεῖς

καὶ Καν. Κοιμ. Θεοτόκου ᾠδ. δ', τροπ. α'

Θάμβος ἦν θεάσασθαι

καὶ αὐτόθι ᾠδ. η' εἰσμ.

Παῖδας εἰσαγεῖς ἐν τῇ.

Ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς ἐργασίας μου ταύτης θὰ εἶνε ὁ λόγος περὶ τῆς προσφωδίας, τῆς ἐκθλίψεως, τῆς κρύσεως τῆς συνιζήσεως κλπ. καὶ περὶ τῶν μέτρων καὶ ἕκαστον ἀπὸ τῶν δακτυλικῶν καὶ ἐξῆς κατὰ τὴν τάξιν, ἣν ἔχουσιν αἱ μετρικαὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ποιήσεως.

E. A. ΠΕΖΟΠΟΥΛΟΣ